DISCRIMINAREA PE CRITERII LINGVISTICE

DISCRIMINATION BASED ON LINGUISTIC CRITERIA

CZU: 342.722/.731:316.647.82 **https://doi.org/10.5281/zenodo.7890822**

Mihaela SĂFTOIU[1]

ABSTRACT. *In any state configuration in which diversity is not accepted and equality of rights is not effectively respected and the protection measures taken by the State for the expression and development of specific identity are not effective, the phenomenon of discrimination occurs, which, in addition to the political factors involved in its emergence and development, also has psychological, social and historical factors, being a complex phenomenon. Discrimination is the different treatment of a person in connection with his or her recognition or exercise of rights because he has a characteristic or is perceived to have a specific characteristic, which may be the criterion of race, colour, nationality, ethnic origin, language, religion or belief, sex, age, disability, political opinion or membership, sexual orientation or any other similar criterion. Discrimination on the basis of language is a form of discrimination based on differences in spoken or written language, and the establishment of the minority language in a state is a first step in its analysis. Linguistic discrimination is one of the most serious forms of discrimination because it refers to the very element that connects, develops and perpetuates human communities and separates us from the animal kingdom – articulated speech.*

Keywords: *linguistic discrimination, equal rights, non-discrimination, equal treatment, minority language*

Introducere

În domeniul dreptului, egalitatea reprezintă unul dintre cele mai complexe principii ale dreptului pozitiv, o noțiune ce oglindește dorința fiecărui subiect de drept de a fi tratat corespunzător.

Prin discriminare se înțelege "*tratamentul diferit aplicat unei persoane (sau unui grup de persoane), în legătură cu recunoașterea sau exercitarea drepturilor de către aceasta, din cauză că are o caracteristică sau este percepută că are o caracteristică specifică, care poate fi criteriul de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie sau apartenență politică, orientare sexuală sau orice alt criteriu similar*" [1, p. 9].

În opinia prof. Teodor Cârnaț, discriminarea *"înseamnă tratarea inegală, defavorizată a indivizilor, a categoriilor de indivizi sau a grupurilor umane, în raport cu diverse criterii, cum ar fi apartenența etnică, rasială, religioasă etc.*" [2, p. 67].

La baza conceptului de discriminare se află principiul egalității transpus în dezideratul, realizabil uneori, alteori nerealizabil, ca toate ființele umane să fie tratate echidistant, cu respectarea demnității și unicității lor.

1 Mihaela Săftoiu, doctorand în cadrul Școlii doctorale, științe juridice USM, e-mail: miha_sft@yahoo.com

Un alt aspect esențial ce derivă din discriminare constă în modul în care este privită diversitatea umană, nu ca sursă de bogăție culturală și spirituală, ci drept complex de inferioritate, respectiv de superioritate.

Dintre tipurile de discriminare, discriminarea pe criterii lingvistice face obiectul acestui studiu.

Reglementări naționale și internaționale

Articolul 4 din Constituția României prevede la alineatul second că *"România este patria comună şi indivizibilă a tuturor cetăţenilor săi, fără deosebire de ... limbă ..."* [3, p. 14]. Iar articolul 6 alin. 1 prevede: *"Statul recunoaşte şi garantează persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea şi la exprimarea identităţii lor etnice, culturale, lingvistice şi religioase"* [3, p. 14]. Constituția României prevede în articolul 16 alin. 1 că "*cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări*" [3, p. 16]. De asemenea, prevede în articolul 6 alin. 2 că "*măsurile de protecție luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea,și exprimarea identității persoanelor aparținând minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare în raport cu ceilalți cetățeni români*" [3, p. 14].

Articolul 10 din Constituția Republicii Moldova prevede că *"statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor ... lingvistice ... " [4,],* iar articolul 13 prevede că *"limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească ..." [4]* iar *"statul recunoaște și protejează dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la funcționarea limbii ruse și a altor limbi vorbite pe teritoriul țării" [4].*

Prof Alexandru Arseni făcând referire la art. 16 alin 2 din Constituția Republicii Moldova care prevede că *"toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de (...) limbă (...)" [5, p. 278]* conchide că această egalitate nu este una *"ipotetică, abstract, demografică și speculativă, ci una reală, efectivă (...)standardizată" [5, p. 279].*

În Declarația Universală a Drepturilor Omului, la articolul 1 se prevede că „*toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi*" [6]. La articolul 2 se arată că fiecare ființă umană se poate prevala de toate drepturile și de toate libertățile, fără nicio deosebire *„de (...) limbă"* [6].

În Pactul Internațional cu Privire la Drepturile Civile și Politice, la articolul 2 se arată că statele părți "*se angajează să respecte și să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor (...) drepturile recunoscute, fără nicio deosebire, în special de (...) limbă (...)"* [7].Pactul prevede expres diferența de natură lingvistică, în teza finală a articolului menționat mai sus și, de asemenea, se face trimitere la deosebirile întemeiate pe orice altă împrejurare, astfel încât enumerarea criteriilor distinctive pentru indivizi din cuprinsul articolului nu este

limitativă ci exemplificativă. Ulterior, în articolul 26, se arată că "*toate persoanele sunt egale în fața legii și au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii"* [7].

Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede la articolul 14 interzicerea discriminării, stipulând că "*exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație*" [3, p. 84].

În articolul 22 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene se prevede că "*Uniunea respect diversitatea (...) lingvistică*" [8, p. 274].

Pavel Nicolae, tratând conceptul de nediscriminare în Monografia *Egalitatea în drepturi a cetățenilor și nediscriminarea,* face trimiteri, printer altele, la doctrine religioase care proclamă egalitatea și fraternitatea indiferent de deosebirile lingvistice. Astfel remarcă acesta, "*diversitatea limbilor și a culorilor printre oameni, Coranul o pune în legătură directă cu diversitatea culorilor din natură, acestea fiind manifestări ale atotputerniciei divine*" [9, p. 78].

Condiții ale discriminării

Pentru a interveni discriminarea, trebuie îndeplinite patru condiții, în mod cumulativ, astfel:

1. Existența unui tratament diferit aplicat unei alte persoane și aprecierea acestui tratament prin compararea sa cu tratamentul aplicat unei alte persoane aflate în situație similară. Discriminarea intervine și dacă tratamentul este similar aplicat unei persoane care se află într-o situație diferită și căreia ar trebui să i se aplice un tratament diferit.

2. Tratamentul diferit sau similar este aplicat în baza unor caracteristici specifice, care fie sunt prevăzute expres de lege, fie pot fi criterii suplimentare distinctive.

3. Inexistența unei justificări rezonabile și obiective pentru aplicarea unui tratament diferențiator sau similar.

Tipuri de discriminare lingvistică

Pentru a clasifica tipurile de discriminare lingvistică este absolut necesar să ne ocupăm cu prioritate de tipurile de discriminare, întrucât discriminarea lingvistică este o subcategorie a discriminării.

Astfel, discriminarea îmbracă următoarele forme:

a. Discriminare unică și discriminare multiplă

Discriminarea unică intervine atunci când victima discriminării este discriminată pe baza unui singur criteriu, iar în cazul celei multiple, discriminarea are

la bază mai multe criterii, de exemplu, discriminarea pe criterii lingvistice poate fi alăturată discriminării pe criterii etnice.

b. În funcție de criteriile care stau la baza discriminării, există discriminare de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie sau apartenență politică, orientare sexuală sau orice alt criteriu similar.

c. Discriminare pe criterii efective și discriminare pe criterii prezumate

În funcție de apartenența efectivă sau prezumată a persoanei discriminate la un anumit grup cu caracteristici specifice, există discriminare pe criterii efective și discriminare pe criterii prezumate. Astfel, discriminarea intervine atât atunci când persoana discriminată aparține efectiv unui anumit grup cât și când se presupune această apartenență a sa. În cel de-al doilea caz, considerăm că persoana discriminată resimte o dublă nedreptate, atât cea inerentă oricărei atitudini discriminatorii, cât și cea cauzată de o atribuirea unei caracteristici nereale. De exemplu, o persoană care are caracteristici fizionomice similare persoanelor de etnie romă poate fi discriminată pe criterii etnice, deși nu aparține unei anumite etnii.

d. Discriminarea obiectivă și discriminarea subiectivă

Discriminarea obiectivă este cea efectivă, reală, asumată sau neasumată de autorul discriminării. „*Discriminarea subiectivă constă în atribuirea de către subiecți a existenței unui act de discriminare la baza/originea unei experiențe frustrante”* [10, p. 99], care este întotdeauna neasumat de presupusul autor al discriminări

Forme ale discriminării lingvistice

Discriminarea lingvistică, raportându-ne la clasificarea discriminării în unică și multiplă, poate fi:

- Discriminare lingvistică simplă, atunci când criteriul diferenței lingvistice este singurul incident
- Discriminare lingvistică complexă, atunci când alături de discriminarea pe criterii lingvistice persoana este discriminată și pe baza altor criterii, cum ar fi originea etnică, naționalitatea, originea socială etc.

Considerăm că discriminarea cauzată de diferențele de limbă vorbită este de două categorii:

- Discriminarea interlingvistică, atunci când discriminarea se realizează prin raportare la limba minoritară, discriminată în acest caz.

Nicolae Pavel definește limba minoritară ca fiind “*limba vorbită tradițional pe teritoriul României de persoane cetățeni români, aparținând minorităților naționale, care este diferită de limba română și care ste identificată în conformitate cu dreptul fiecărei persoane de a-și declara liber consimțit limba maternă prin recensământ*” [9, p. 281]. Autorul o deosebește de “*limbile străine, limbi vorbite pe teritoriul României de cetățenii străini și apatrizi, care și-au stabilit reședința pe teritoriul României*” [9, p. 278] precum și de limbile de circulație internațională..

- Discriminarea intralingvistică, atunci când în cadrul aceleași limbi deosebirea se realizează între dialecte.

De exemplu, deși vorbesc limba română cu toții, cetățenii din Banat îi pot discrimina pe criterii lingvistice ce țin de dialectul vorbit pe cei din Oltenia.

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, prin dialect se înțelege „*ramificație teritorială a unei limbi, cuprinzând adesea mai multe graiuri, grai, limbă*" [11, p. 299].

În doctrina juridică, unii autori au neglijat dialectele de la analiza cu privire la nediscriminarea pe criteriul limbă, pe „*considerente că dialectele nu sunt limbi minoritare distincte și pe cale de consecință constituie o nonproblemă pentru stabilirea conceptului de limbă minoritară*" [9, p. 279], abordare cu care nu suntem de accord și pe care o considerăm inoportună.

O întrebare care derivă natural din problematica egalității în drepturi ar fi aceea dacă principiul egalității și cel al nediscriminării pot fi aplicate și persoanelor juridice? Nicolae Pavel, referindu-se la decizia Curții Constituționale nr. 52/23.05.1995 cu privire la faptul că art. 16 alin. 1 din Constituția României "*proclamă și garantează egalitatea în drepturi a cetățenilor, deci a persoanelor fizice care aparțin statului roman, iar nu egalitatea persoanelor colective, a persoanelor juridice*" [9, p. 204] și plecând "*de la premisa că persoanele juridice sunt constituite din grupuri de persoane fizice" [9, p. 205]*, opinează că "*principiul egalității poate fi aplicat și acestora" [9, p. 205].* De asemenea, în Ghidul cu privire la discriminare al CRJM se prevede că *"oricine poate fi victimă a discriminării, atât persoanele fizice, cât și cele juridice (...)" [1, p. 13].* Astfel, pot fi supuse discriminării pe criterii lingvistice și persoanele juridice, întrucât discriminarea pe baza diferențelor de limbă se referă atât la limba vorbită cât și la limba scrisă. De exemplu, poate fi supusă discriminării o societate comercială ce are denumirea sau site-ul într-o limbă care, din cauza unui context socio-politic, psihologic sau istoric este urâtă de populația majoritară sau de persoanele care aparțin unei minorități naționale.

Concluzii

Discriminarea este extrem de dăunătoare pentru indivit privit ut singuli, dar și pentru societate în ansamblul ei și pentru stat. Discriminarea are repercusiuni grave din punct de vedere emoțional, social și economic pentru că persoanele discriminate nu se pot implica eficient în viața comunității întrucât încrederea în sine și în stat este serios afectată.

Dintre tipurile de discriminare, cea bazată pe criterii lingvistice îmbracă un rol important deoarece limba reprezintă modalitatea prin care indivizii se exprimă, își manifestă trăirile, preocupările, obiceiurile și preocupările socio-culturale. De aceea, discriminarea pe criterii lingvistice are un impact psihologic grav asupra victimei discriminării în primul rând pentru că limba ține de viața socială a omului și este prima modalitate de exprimare la contactul cu ceilalți.

Discriminarea pe criterii lingvistice cauzează un deficit și asupra societății în ansamblu dar și asupra comunității din care face parte victima întrucât de mebrii acesteia este legată prin limbă.

Într-un cadru statal în care diversitatea este acceptată și egalitatea în drepturi este garantată și respectată efectiv iar măsurile de protecție luate de stat pentru exprimarea și dezvoltarea identității specifice sunt eficiente comunitatea în întregul său are de câștigat deoarece astfel fiecare individ poate contribui la dezvoltarea acesteia.

Referinte bibliografice:

1. IONESCU Iustina, ș. a., Ghid – Discriminarea – cum să o recunoaștem și cum să ne protejăm împotriva ei?, Centrul de Resurse Juridice din Republica Moldova, Chișinău, 2016
2. CÂRNAȚ Teodor, Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova – monografie, Editura Pontos, Chișinău, 2008, ISBN 978-9975-102-91-9.
3. CONSTITUȚIA ROMÂNIEI, Convenția europeană a drepturilor omului, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, Ediția a 15-a actualizată la 1 septembrie 2021, Editura Rosetti Internațional, București, 2021, ISBN 978-606-025-068-5
4. BLOCUL DE CONSTITUȚIONALITATE 2022, Constituția Republicii Moldova, Declarația de Independență, Hotărârea Curții Constituționale nr. 36 din 5 decembrie 2013, ©2022, Available: Constituţia RM (parlament.md), [Accessed: 11.09.2022]
5. ARSENI Alexandru, Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Volumul I. Ediția a – III – a actualizată și restructurată [Constitutional law and political institutions. Treaty. Volume I. Third edition – updated and restructured]. Chișinău: CEP USM, 2021.
6. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI , https://www.ohchr.org [Accessed: 30.12.2022]
7. PACTUL INTERNAȚIONAL CU PRIVIRE LA DREPTURILE CIVILE ȘI POLITICE, https://www.roaep.ro, [Accessed: 30.12.2022]
8. CRÂZNIC Oliviu coord., Tratatele Uniunii Europene, Editura Universul Juridic, București, 2018, ISBN 978-606-39-0366-3
9. NICOLAE Pavel, Monografie Egalitatea în drepturi a cetățenilor și nediscriminarea, Editura Universul Juridic, București, 2010
10. GRUNBERG Laura, ș. a., Discriminarea multiplă în România,Tipografia Mediaprint, București, 2007, ISBN 978-973-8295-74-2
11. COTEANU Ion, coord. , DEX – Dicționarul explicative al limbii române, Editura Univers Enciclopedic, bucurești, 1998, ISBN 973-9243-29-0,